

Talent is een kiem

Juliette Walma van der Molen Talent is een *buzzword* dat op dit moment overal wordt gebruikt, maar wat bedoelen we ermee? En hoe kun je talent bij kinderen in het basis- en voortgezet onderwijs ontwikkelen? Aan de Universiteit Twente werd een raamwerk ontwikkeld aan de hand waarvan leerkrachten talenten bij leerlingen kunnen ontdekken en ontwikkelen.

Het is niet toevallig dat het onderwerp ‘talentontwikkeling’ momenteel zo in de belangstelling staat. Er is grote economische en maatschappelijke behoefte aan innovatieve en creatieve mensen, zowel in als buiten de culturele sector. Om de uitdagingen van de 21ste eeuw het hoofd te bieden, hebben we behoefte aan andersoortige denkers en doeners, die in interdisciplinaire teams zoeken naar nieuwe invalshoeken en nieuwe oplossingen, afstappen van de gebaande paden en andersom durven te denken. Het WRR-rapport *Naar een lerende economie* (WRR 2013) gaat uitgebreid in op de urgentie van investeringen in talent, met name via het onderwijs. Het rapport is, denk ik, terecht verontrust over het gebrek aan stimulering in het Nederlandse onderwijs van innovatieve en creatieve talenten en de gevolgen daarvan voor onze toekomstige economie. Maar ook vanuit het oogpunt van de persoonlijke ontplooiing en het welzijn van kinderen en

jongeren is het van belang om in ons onderwijs meer aandacht te besteden aan de rijkheid aan talenten die kinderen op allerlei gebied in zich kunnen hebben.

Maar wat is een talent? Is het aangeboren? Kun je het ontwikkelen? Gaat het alleen om uitzonderlijke prestaties? Verstaan we onder talent vooral hoogbegaafdheid of bijzondere artistieke prestaties of gaan we op zoek naar een bredere invulling? En welke achterliggende factoren spelen dan vooral een rol bij het ontdekken en cultiveren ervan? Volgens de bekende Frans-Canadese begaafdheids-onderzoeker François Gagné is talent een verzameling van hoogontwikkelde kennis en vaardigheden op basis van een natuurlijke aanleg van het kind, die tot bloei kan komen dankzij een stimulerende omgeving en eigen motivatie. Deze definitie gaat uit van een ‘aangeboren’ talent en van een hoge prestatie, zoals die van het wonderkind dat op jonge leeftijd op hoog niveau viool speelt. Zowel

economisch, maatschappelijk als persoonlijk gezien is het echter zinniger om talent breder op te vatten, waarbij verschillende innovatieve, onderzoekende of creatieve vaardigheden, houdingen, motivaties en een bepaald zelfbeeld de kiem van talent kunnen zijn.

De Amerikaanse psycholoog Joseph Renzulli presenteerde zo'n dertig jaar geleden een model waarin hij buitengewone prestaties situeerde in het grensgebied tussen hoge vaardigheden, doorzettingsvermogen (motivatie, taakgerichtheid) en creativiteit (zelf oplossingen zoeken, zaken van allerlei kanten bekijken). Talent kan niet groeien als het beperkt blijft tot één van deze domeinen. Alleen maar door aanleg ergens goed in zijn is dus niet genoeg. Je moet ook gemotiveerd zijn en veel oefenen (zonder oefening geen kunst) en bovendien op een creatieve en originele manier naar nieuwe invalshoeken of oplossingen zoeken. Pas op het snijvlak van die verschillende elementen kan er werkelijk iets bijzonders uit de kiem groeien. En dat 'iets' hoeft niet per se cognitief te zijn, het kan ook betrekking hebben op artistieke, sportieve, ondernemende, sociale of emotionele kwaliteiten.

Context, belang en prioritering

Om talent vervolgens werkelijk tot zijn recht te laten komen, is de omgeving van groot belang. School, gezin en peers (in de zin van ontwikkelingsgelijken) vormen een onontbeerlijk klankbord en de noodzakelijke stimulans om talent te laten bloeien. Daarbij zijn drie begrippen van wezenlijk belang: context, belang en prioritering. Met *context* wordt bedoeld dat de school of het gezin een rijke leeromgeving biedt waarin kinderen van alles kunnen 'proeven' en uitproberen. Wanneer een kind wordt gestimuleerd om een muziekinstrument te bespelen, meegenomen wordt naar concerten, toneelvoorstellingen, filmtheaters of musea en dingen mag uit-

Niets is frustrerender dan iets graag doen of goed kunnen en ervaren dat het niet 'gezien' wordt

proberen zonder dat het tot direct succes hoeft te leiden, ervaart het een rijke leeromgeving waarin interesses en talenten op allerlei gebieden kunnen worden ontdekt en ontwikkeld. Met *belang* bedoelen we dat de omgeving belang hecht aan het ontdekken en waarderen van de verschillende kwaliteiten van individuele kinderen. Niets is frustrerender dan iets graag doen of goed kunnen en ervaren dat het niet 'gezien' wordt. Het is dus zaak om heel goed naar kinderen te kijken en verschillende kwaliteiten op te sporen en je bewust te zijn van het belang daarvan. Ook moeten kinderen zelf bewust gemaakt worden van hun eigen kwaliteiten en gestimuleerd worden om beter naar zichzelf te kijken en allerlei kanten van zichzelf verder te ontwikkelen. Met *prioritering* bedoelen we dat de urgentie wordt gevoeld en bewust tijd wordt vrijgemaakt voor het opsporen en ontwikkelen van verschillende talenten, ook als het onderwijsprogramma al erg vol lijkt of als de

standaardtoetsen waarop een school wordt afgerekend dergelijke kwaliteiten niet meewegen.

Bovengenoemde zaken worden in ons huidige onderwijs in mijn ogen niet genoeg belicht. In het basis- en voortgezet onderwijs staan vooral kennisoverdracht en cognitieve normen centraal en het onderwijs maakt te veel gebruik van vaste, receptachtige lesmethodes, met in het basisonderwijs een bijna exclusieve focus op vaardigheden op het gebied van taal en rekenen. Er worden maar weinig onderzoekende en ontwerpende vakoverschrijdende projecten uitgevoerd, waarbij de eigen unieke vragen en verwonderingen van kinderen en jongeren zouden kunnen groeien. En als een kind op de basisschool de standaard reken- en taaltoetsen – in de meeste gevallen reproductietoetsen – niet voldoende maakt, wordt er nauwelijks verder gekeken naar wat het kind wél in huis heeft. Een begrip als ‘talent’ komt nauwelijks aan bod bij de kinderen met een schooladvies op vmbo- of zelfs havo-niveau. Bij een brede opvatting over talentontwikkeling zou het echter niet louter om het talent van hoog presterende kinderen moeten gaan, met voor iedereen herkenbare, opvallende gaven. Het uitgangspunt zou moeten zijn dat elk kind over talenten beschikt die moeten worden opgespoord, gekoesterd en geprikkeld. Niet ieder kind zal haar of zijn talent tot hoge prestaties kunnen ontwikkelen, of die nu cognitief of artistiek georiënteerd zijn, maar elk kind heeft wel een ontwikkelrange.

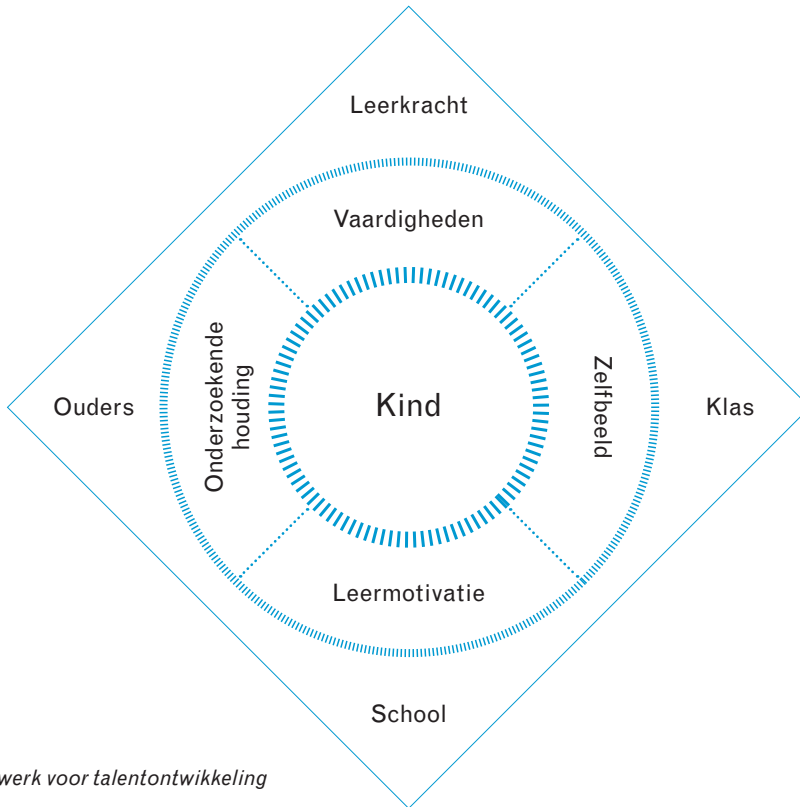
Vier pijlers voor talentontwikkeling

Om de talenten van leerlingen beter te kunnen ontdekken en stimuleren, maakten we aan de Universiteit Twente de afgelopen periode een raamwerk voor de talentontwikkeling van leerlingen, waarbij we uitgaan van vier pijlers die de vaardigheden, houdingen, motivatie en het zelfbeeld van kinderen beschrijven (zie

figuur 1 en 2). Daaromheen zit een ‘schil’ die de omgeving van het kind beschrijft (met als belangrijkste invloedrijke figuren: de leerkracht, de ouders, de schoolomgeving en de klasgenoten of vrienden). Het raamwerk is gebaseerd op een grote hoeveelheid literatuur vanuit verschillende onderwijspsychologische en onderwijskundige disciplines, waarin innovatie en creativiteit, onderzoekend en ontwerpend leren, motivatie en persoonlijke ontwikkeling, en excellentie en talentontwikkeling centraal staan (voor meer achtergrondinformatie over dit raamwerk, zie Walma van der Molen 2013; Walma van der Molen et al. 2013). Het raamwerk geeft een overzicht van de belangrijkste factoren waaraan we als school- of thuisomgeving aandacht zouden moeten besteden wanneer we meer talent – op allerlei gebied – bij kinderen en jongeren naar boven willen halen. Alle factoren in het raamwerk zijn in principe te beïnvloeden of te ontwikkelen, mits er in projecten, opdrachten of andere lesmethodes op de juiste manier aandacht aan wordt besteed. Kortom: mits er een rijke leercontext wordt geboden en er voldoende belang en prioriteit wordt gehecht aan de ontwikkeling van deze vaardigheden, houdingen, motivaties en het zelfbeeld van kinderen.

• Vaardigheden

Zoals gezegd, gaan wij uit van een brede opvatting over talent, waarbij datgene wat een kind in potentie in zich heeft een belangrijke rol speelt. Potentie is niet datgene wat een kind laat zien. Er zijn veel kinderen die meer in hun mars hebben, maar dat niet (durven) laten zien of van wie wij niet weten dat ze bepaalde vaardigheden hebben, omdat zij via hun omgeving niet zijn geconfronteerd met verschillende opties. Zo zal iemand die nooit gitaarles heeft gehad niet weten of er een goede gitarist in hem of haar schuilgaat. Een belangrijke voorspeller voor ‘vaardig-

Figuur 1: *Raamwerk voor talentontwikkeling*

heid' is intelligentie. En dan bedoelen we niet alleen een algemene intelligentie die samenhangt met logisch-abstract redeneren, maar ook allerlei meer specifieke 'intelligenties', waarbij het idee van 'meervoudige intelligenties' van Howard Gardner een handvat kan bieden. Deze Harvard-hoogleraar psychologie bekritiseerde in de late jaren zeventig en de vroege jaren tachtig de standaardopvatting dat er sprake is van slechts één vorm van intelligentie, die gemeten kan worden met IQ- en andere testen. In plaats daarvan stelde hij dat er meer vormen van intelligentie of vaardigheden zijn. Naast de verbaal-linguïstische (talige) en logisch-mathematische intelligentie benoemde hij de visueel-ruimtelijke, muzikale, lichamelijk-kinesthetische, interpersoonlijke (sociale) en intrapersoonlijke intelligentie (zelfkennis) (Gardner 1983). Later voegde hij daar nog de naturalistische intelligentie aan toe: het vermogen om onderscheid te maken in de wereld van de

natuur. Hij speculeerde ook nog over twee andere mogelijke vormen van intelligentie: de existentiële intelligentie, de intelligentie van de 'grote vragen', en de pedagogische intelligentie. Die laatste is de intelligentie die het mensen mogelijk maakt om kennis of vaardigheden aan anderen over te dragen (Gardner 2000).

Om deze talenten te ontdekken en te stimuleren in het onderwijs is het zaak andere vragen te stellen of opdrachten te geven dan de huidige, die uitsluitend gericht zijn op het reproduceren van kennis. Zo zou de docent, om zowel de talige als muzikale intelligentie te kunnen ontdekken en stimuleren, bijvoorbeeld gedichten met de leerlingen kunnen schrijven, in plaats van alleen een dictee te geven. En deze gedichten zouden vervolgens op muziek gezet kunnen worden, waarbij leerlingen dan ook het verschil kunnen leren waarderen tussen het schrijven van een gedicht en het schrijven van een liedtekst.

Waar aangeboren intelligentie op zich niet te beïnvloeden is, is dat wel het geval met de manier waarop kinderen in een rijke leeromgeving omgaan met wat hen wordt aangeboden en met hun capaciteiten. Deze vaardigheden zien wij óók als talenten die te beïnvloeden zijn. De belangrijkste denkvaardigheden bij talentontwikkeling zijn: in staat zijn tot 'hogere-orde denken', het hebben van creatieve denkvaardigheden en onderzoekende vaardigheden. Met name het hogere-orde denken is in dit verband een kernvaardigheid. De term is gemunt door Benjamin Bloom, die al in 1956 een taxonomie maakte van leerdoelen en onderscheid maakte tussen lagere-orde en hogere-orde denken. Tot het lagere-orde denken rekende hij onthouden, begrijpen en toepassen van kennis in nieuwe situaties. De ontwikkeling van alleen die vormen van denkvaardigheid wordt nog veel gehanteerd in het Nederlandse onderwijssysteem, van basisschool tot universiteit. Zij keert ook terug in cultuur-educatieprogramma's, waarin het accent vooral op receptie en reproductie ligt. Bij hogere-orde denken gaat het echter om het analyseren van en betekenis geven aan informatie, het evalueren van kennis en nieuwe ideeën en om het zelf creëren van nieuwe kennis of producten door met nieuwe invalshoeken, ideeën en oplossingen te komen.

Kinderen die goed presteren, verwerken informatie diep, dat wil zeggen dat ze verbanden leggen, in analogieën denken, dat ze voorkennis activeren en dat ze nieuwe informatie integreren met deze voorkennis. Daarnaast zijn ze vaak creatief en flexibel in hun denken. Ze komen met originele oplossingen en wisselen tussen verschillende strategieën. Kinderen die laag presteren verwerken nieuwe informatie vaak oppervlakkig, bijvoorbeeld door dingen uit hun hoofd te leren. Een vierde belangrijk onderdeel van denkvaardigheden zijn de metacognitieve vaardigheden die een

kind heeft of kan aanleren. Kinderen met veel metacognitieve vaardigheden zien het belang van leren of creëren in, ze weten hoe je effectief kunt leren of met nieuwe oplossingen kunt komen, reflecteren op het eigen leren en zijn in staat zichzelf (bij) te sturen in het leer- of ontwerpproces.

• **Houding**

Of je zelf actief kennis wilt vergaren of naar oplossingen wilt zoeken en daar plezier aan beleeft, is een belangrijke factor bij talentontwikkeling. Wanneer deze houding gericht is op de eigen ontwikkeling, kunnen talenten gaan groeien. De nadruk op het belang van een dergelijke onderzoekende of creatieve houding is niet nieuw. Socrates hanteerde al een idee over de rol van een onderzoekende houding waarbij het stellen van vragen als middel tot kennis, het gericht zijn op inzicht, en kritisch zijn over bestaande inzichten een rol speelden. We onderscheiden een aantal belangrijke houdingskenmerken: verwondering, nieuwsgierigheid, kritisch denken en bereid zijn tot perspectiefwisselingen, die er voor zorgen dat de kans groter is dat een kind goed presteert (lees: zijn/haar talent ontwikkelt) dan wanneer een kind een meer passieve houding aanneemt op deze kenmerken. Daarnaast blijken kinderen die goed presteren vaak onafhankelijk te zijn. Ze stellen hun eigen doelen, kiezen hun eigen weg en maken zichzelf daarmee verantwoordelijk voor hun eigen leren. Ook bij al deze houdingskenmerken gaan wij ervan uit dat ieder kind op deze onderdelen kan groeien wanneer open, prikkelende opdrachten worden gegeven.

• **Leermotivatie**

Na vaardigheden en houdingen, is leermotivatie de meest voorspellende factor voor talentontwikkeling. Een kind dat niet gemotiveerd is, zal ook niet zijn best doen om te presteren, terwijl een gemotiveerd kind taak-

Vaardigheden	Houding	Leermotivatie	Zelfbeeld
<p>INTELLIGENTIES</p> <p>Specifieke intelligenties:</p> <ul style="list-style-type: none"> • verbaal-linguïstisch • logisch-mathematisch • visueel-ruimtelijk • muzikaal-ritmisch • lichamelijk-kïnesthetisch • naturalistisch • interpersoonlijk • intrapersoonlijk <p>Algemene intelligentie:</p> <ul style="list-style-type: none"> • informatieverwerkingscapaciteit • vermogen tot abstract denken <p>VAARDIGHEDEN</p> <p>Hogere-orde denkvaardigheden:</p> <ul style="list-style-type: none"> • analyseren • evalueren • creëren <p>Creatieve denkvaardigheden:</p> <ul style="list-style-type: none"> • ideeën kunnen genereren • hoeveelheid verschillende ideeën • originaliteit van ideeën <p>Onderzoeksvaardigheden:</p> <ul style="list-style-type: none"> • vaardigheden om door stappen van onderzoekscyclus heen te gaan <p>Metacognitieve vaardigheden en zelfregulatie:</p> <ul style="list-style-type: none"> • belang van leren inzien • weten hoe je effectief kunt leren • reflecteren op het eigen leren • eigen leerproces sturen 	<p>VERWONDERING</p> <ul style="list-style-type: none"> • bewust opmerken • bewustwording van de bijzonderheid en complexiteit van alledaagse dingen <p>NIEUWSGIERIGHEID</p> <ul style="list-style-type: none"> • willen weten, dingen afvragen • open staan voor onbekendheid • positieve verwachting dat er iets te vinden is <p>KRITISCH ZIJN</p> <ul style="list-style-type: none"> • zaken in twijfel durven trekken • kritisch en verantwoord bronnen gebruiken • nauwkeurig en eerlijk willen zijn <p>BEREID TOT PERSPECTIEFWISSELING</p> <ul style="list-style-type: none"> • zaken van verschillende kanten bekijken • verschillende opvattingen willen kennen <p>ONAFHANKELIJKHEID</p> <ul style="list-style-type: none"> • eigen doelen stellen • actief mede-verantwoordelijkheid nemen voor eigen leren • anders durven zijn 	<p>INTRINSIEKE MOTIVATIE</p> <ul style="list-style-type: none"> • eigen plezier in leren • nieuwe dingen willen leren <p>EXTRINSIEKE MOTIVATIE</p> <ul style="list-style-type: none"> • succesvol willen zijn • behoefte aan erkenning en complimenten • alles goed willen doen/geen fouten willen maken 	<p>ZELFVERTROUWEN</p> <ul style="list-style-type: none"> • geloof in eigen kunnen • zelfinzicht in talent <p>PERCEPTIE OVER EIGEN ONTWIKKELINGSMOGELIJKHEDEN</p> <ul style="list-style-type: none"> • fixed of growth mind-set • behoefte aan erkenning en complimenten • alles goed willen doen/geen fouten willen maken

Figuur 2: *Uitwerking van de vier pijlers voor talentontwikkeling*

gericht aan de slag zal gaan. Daarbij hebben intrinsiek gemotiveerde kinderen vooral plezier in het leren of in het zelf creëren. Ze willen graag nieuwe dingen leren, nieuwe kennis opdoen en nieuwe vaardigheden onder de knie krijgen. Om een intrinsiek gemotiveerd kind te laten presteren, moet het kind geïnteresseerd zijn in de taak. Daarnaast moet het de relevantie van de taak inzien. Als dat het geval is, zal het kind enthousiast zijn, hard werken en zal het de lat steeds iets hoger leggen voor zichzelf. Extrinsiek gemotiveerde kinderen willen juist graag succesvol zijn. Ze kenmerken zich vooral door behoefte aan erkenning, aan complimentjes, anderen te willen behagen door het goed te doen of geen fouten te willen maken. Extrinsiek gemotiveerde kinderen doen hun best om te presteren wanneer hun een beloning in het vooruitzicht is gesteld waar zij belang aan hechten. Als dat het geval is, zal het kind hard werken en een groot doorzettingsvermogen laten zien om die beloning te ontvangen. Een beetje extrinsieke motivatie is op zich prima en het is ook goed om kinderen iets in het vooruitzicht te stellen, door hen bijvoorbeeld in competitie ergens aan te laten meedoen, een tentoonstelling te laten organiseren of een nieuwsbrief te laten maken met hun eigen ontwerpen of producten. Maar dit werkt alleen als kinderen ook intrinsiek geïnteresseerd en gemotiveerd zijn en ook op die manier worden gestimuleerd. Kinderen die voornamelijk extrinsiek gemotiveerd zijn, zijn vaak faalangstig of perfectionistisch, wat ervoor kan zorgen dat deze kinderen alleen aan die taken beginnen waarvan ze weten dat ze die al kunnen, waardoor ze zichzelf minder uitdagen om moeilijke of nieuwe taken aan te pakken en zo hun ‘zone van naaste ontwikkeling’ minder aanspreken en mogelijke talenten minder ontwikkelen.

• Zelfbeeld

Naast vaardigheden, houdingen en motivatie bezit een kind bepaalde kenmerken die bepalen hoe het in het leven staat en met nieuwe situaties omgaat. Het kenmerk dat het meest voorspellend is voor de talentontwikkeling van een kind is zijn zelfbeeld. Het zelfbeeld bepaalt hoe een kind tegen zichzelf aankijkt en over zichzelf denkt. Kinderen met een positief zelfbeeld hebben veel zelfvertrouwen, geloven dat ze ook moeilijke of nieuwe taken tot een goed einde kunnen brengen, vinden dat juist vaak leuk en leggen daardoor de lat vaak ook hoog voor zichzelf. Ook hebben kinderen met een positief zelfbeeld een positieve perceptie over hun eigen ontwikkelingsmogelijkheden, waarbij zij ervan uitgaan dat er altijd sprake kan zijn van groei (*growth mindset*), in tegenstelling tot kinderen die denken dat aanleg voor bepaalde zaken nu eenmaal vastligt en dat zij sommige zaken ‘toch niet zullen leren’ (*fixed mindset*). De omgeving speelt hierbij ook een belangrijke rol. Daar waar de nadruk ligt op groei, eigen creativiteit, fouten mogen en durven maken en op leren als proces in plaats van alleen als resultaat, zullen kinderen gemakkelijker een *growth mindset* aannemen.

Naar werkelijk innovatief en creatief leren

Om de verschillende pijlers voor talentontwikkeling werkelijk in het onderwijs in te voeren en beter te gaan kijken wat individuele kinderen allemaal nog meer in huis hebben dan zij nu laten zien op standaardtoetsen, zullen we veel meer moeten gaan werken met open-einde opdrachten, waarbij er meer dan één antwoord goed is en waarbij middels projectonderwijs een grotere complexiteit en creativiteit wordt aangeboden én verwacht. Daarnaast is het van belang leerlingen te leren reflecteren op hun eigen leergedrag en ontwikkeling: ‘Welke stappen neem ik, durf

Juliette Walma van der Molen is bijzonder hoogleraar Talentontwikkeling en directeur van het onderzoekscentrum Science Education and Talent Development (SETD) aan de Universiteit Twente

ik fouten te maken, durf ik een proces in te gaan zonder van tevoren te weten óf er wat uit komt, of te weten wat de uitkomst zal zijn?’ Een manier waarop het raamwerk door scholen kan worden gebruikt, is om dergelijk project-onderwijs kritisch tegen het licht te houden. Wanneer scholen dit soort creatief, onderzoekend en ontwerpnd leren invoeren, dan kunnen zij de verschillende deelvensters van het raamwerk bij wijze van spreken als checklist gebruiken. Volgt het project niet te veel een vaststaand lesrecept? Bevat het project genoeg open-einde opdrachten en stimuleert het hogere-orde denken? Een goed creatief en onderzoekend project laat leerlingen met een kritische en creatieve blik zaken van alle kanten bekijken, hun eigen gedachten formuleren en vormgeven, laat hen zelf met nieuwe oplossingen komen, laat hen reflecteren, hun beeldvorming bijstellen, en leert hen dat er lang niet altijd maar één goed antwoord of maar één vaststaande oplossing is en dat dát er nu juist voor zorgt dat onze kennis zich ontwikkelt en wij bestaande zaken kunnen verbeteren.

Dergelijke projecten kunnen eigenlijk overal over gaan. Over het zelf kweken van groenten, over bruggen bouwen, over licht en schaduw, over muziek en geluid, of over energie (vanuit bijvoorbeeld zowel natuurwetenschappelijke, kunstzinnige als psychologische invalshoeken). Alle onderwerpen die aansluiten bij de belevingswereld van leerlingen, bij hun dagelijkse context, of bij de nieuwsgierige vragen waar zij zelf mee komen, zijn geschikt. En in feite kunnen alle schoolvakken gemakkelijk gekoppeld worden aan dergelijke projecten. Kinderen kunnen verhalen of gedichten schrijven over de onderwerpen, of er een filmpje over maken, ze kunnen rekenen aan maten, constructies en inhouden, ze kunnen leren en uitzoeken hoe bepaalde zaken vroeger werden gedaan, of ze kunnen bekijken hoe men er in andere landen mee omgaat.

Dat vergt wel een flexibele en zelf creatieve houding van leerkrachten, waarbij zij bereid zijn om losser te komen van hun standaard lesmethodes en ook vakoverschrijdend te werken. Daarnaast is het nodig dat een dergelijke manier van werken ook daadwerkelijk door overheid en inspectie wordt gewaardeerd en dat we op andere manieren dan alleen middels de huidige standaardtoetsen de prestaties en talenten van individuele leerlingen volgen, bijvoorbeeld door naast de standaardtoetsen ook een portfolio-systeem te gebruiken. Leerkrachten en scholen die al ver zijn met de invoering van dit soort onderwijs, vertellen ons dat deze aanpak op den duur niet méér tijd kost aan voorbereiding en ook het onderwijsprogramma voor de kinderen niet onnodig voller maakt. Daarvoor is een goede professionalisering van zittende en aankomende leerkrachten en werkelijke sturing vanuit de overheid op dit gebied echter cruciaal. Wanneer wij talentontwikkeling voor de 21ste eeuw meer dan een *buzzword* willen laten zijn, dan is dát de stap die we nu heel snel en serieus zullen moeten gaan zetten.

Literatuur

- Gardner, H. (1983) *Frames of mind: the theory of multiple intelligences*. New York: Basic Books.
- Gardner, H. (2000) *Intelligence reframed: multiple intelligences for the 21st century*. New York: Basic Books.
- Walma van der Molen, J.H. (2013) *Verwondering en vindingrijkheid als motor voor leren*. Oratie, uitgesproken ter aanvaarding van het ambt van Hoogleraar op 4 april 2013, Universiteit Twente.
- Walma van der Molen, J.H. (et al.) (2013) *Naar een raamwerk voor talentontwikkeling*. Den Haag: School aan Zet.
- WRR (2013) *Naar een lerende economie: investeren in het verdienvermogen van Nederland*. Den Haag/Amsterdam: Amsterdam University Press.